

УДК 330.341:332.122:339.72(477)

Захарченко С.В., к.е.н.,

Вінницький кооперативний інститут

МІЖНАРОДНІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ У ПЕРІОД ДО РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ (ОЦІНКА ЗА МЕТОДОЛОГІЄЮ IMD-LAUSANNE)

Розкрито сутність міжнародних інвестицій як чинника конкурентоспроможності країн і регіонів у контексті методології Інституту розвитку менеджменту (Лозанна, Швейцарія – IMD-Lausanne). Запропоновано авторський варіант методики оцінювання інвестиційної конкурентоспроможності країни та її регіонів у міжнародному вимірі. Дана оцінка конкурентоспроможності України та її регіонів у сфері міжнародних інвестицій у період до російської агресії – за індикаторами динаміки та сальдо обсягу прямих інвестицій, в т. ч. в акції, за кордоном та з-за кордону в розрахунку на душу населення та до валового національного і регіонального продукту. На основі одержаних оцінок виявлено чинники, що негативно впливають на розвиток сфери міжнародних інвестицій України та її регіонів, та обґрунтовано стратегічні напрями зміцнення її конкурентного потенціалу. Головним напрямом в умовах України визначено залучення міжнародних інвестицій з метою реструктуризації промислових підприємств, освоєння різних видів інновацій, виходу на нові ринки, розвитку бізнесу, в т. ч. малого та середнього. До важливих напрямів віднесено вивіз капіталу за кордон та зниження інвестиційних ризиків міжнародних інвестицій.

The essence of international investment as a factor in the competitiveness of countries and regions is discovered in the context of the Methodology Institute for Management Development (Lausanne, Switzerland - IMD-Lausanne). The authors variant of estimation technique of the investment competitiveness of the country and its regions in the international dimension is offered. The competitiveness of Ukraine and its regions in the area of international investments before the Russian aggression is estimated - for performance indicators and the balance amount of direct investment including stock items, abroad and from abroad per capita income and to gross domestic and regional product. Based obtained assessments, the factors affecting the development of international investment in Ukraine and its regions are determined, and strategic directions to strengthen its competitive potential are justified. The main focus in conditions of Ukraine is defined involving of international investment to industrial restructuring, development of different types of innovation, entering new markets, business development, including small and medium business. Important areas are considered capital export and reducing the investment risks of foreign investment.

Постановка проблеми. В інформаційну епоху глобальна конкуренція країн і регіонів особливо активно проявляється у сфері міжнародних інвестицій. Це висуває на перший план проблему зміцнення конкурентного потенціалу міжнародних інвестицій України та її регіонів. В цьому контексті оцінка конкурентного потенціалу міжнародних інвестицій України та її регіонів має не тільки наукове, а й важливе практичне значення. Вона, з одного боку, вказує на внесок сфери міжнародних інвестицій країни і регіонів у їх загальну конкурентоспроможність, а з іншого – дозволяє визначити стратегічні напрями

зміцнення конкурентного потенціалу національної й регіональної сфер міжнародних інвестицій в глобальному й, зокрема, євроінтеграційному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням оцінки конкурентного потенціалу міжнародних інвестицій України та її регіонів, що охоплюють період до російської агресії (з 2014 р.), присвячено цілий ряд наукових праць. Примітно, що оцінка інвестиційної складової конкурентоспроможності країни і регіонів дається в них або на основі методології Всесвітнього економічного форуму [1], або на основі авторських підходів, зокрема П. Беленького та ін. [2], В. Бойчука [3], Ю. Коляденка [4], О. Павловської [5], М. Пушака [6], М. Торб'яка [7], О. Феденка [8], О. Шнипка [9] та ін. Водночас оцінювання міжнародних інвестицій як чинника конкурентоспроможності України та її регіонів через призму методології Інституту розвитку менеджменту (IMD-Lausanne [10] – Швейцарія) все ще знаходиться в стадії становлення.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в оцінюванні конкурентного потенціалу міжнародних інвестицій України та її регіонів на основі методології IMD-Lausanne в період до російської агресії та в пошуку шляхів його зміцнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із процесів, що сприяє глобалізації економічної діяльності, є процес «міграції» капіталу. Переміщення капіталу з однієї країни в іншу відбувається здебільшого у формі інвестицій (передусім прямих – у вигляді безпосереднього вкладання коштів у певні об'єкти), позик і кредитів. За оцінкою Міжнародного валютного фонду, зростання прямих інвестицій з-за кордону на 1 % тягне за собою зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) на 0,4 % [11]. Експорт капіталу також є прибутковою справою, адже до країни-експортера надходить частина доданої вартості з-за кордону. Однак, якщо вивіз капіталу з країни значно перевищує його приплив, то може виникнути дефіцит інвестиційних ресурсів.

Фахівці IMD у Щорічнику світової конкурентоспроможності міжнародні інвестиції розглядають як один із субфакторів конкурентоспроможності країн і регіонів (у складі фактора «Продуктивність економіки») [10]. І це цілком виправдано, оскільки міжнародні інвестиції, зокрема прямі іноземні, чи наявність іноземних фірм в регіоні, що займаються складним бізнесом, зазвичай сприяють не тільки компенсації нестачі фінансових ресурсів, а й підвищенню ефективності діяльності національних товаровиробників та продуктивності економіки країни та її регіонів. Вони, передусім, стимулюють інноваційний розвиток країни і регіонів, тобто впровадження прогресивних методів організації виробництва та форм бізнесу – за рахунок перенесення технологій, інновацій, стандартів якості, ноу-хау (у виробництві продукції, менеджменті, маркетингу тощо). Крім того, прямі іноземні інвестиції часто ініціюють виникнення кластерів високотехнологічних та динамічних компаній, що сприяє ефективному включенню країни і регіонів у глобальні виробничі мережі. Разом з тим, обсяги та динаміка інвестиційних потоків напряму

залежать від ефективності та привабливості національного та регіонального бізнес-середовища [12, с. 22].

Приплив прямих іноземних інвестицій підтверджує наявність у країни та її регіонів конкурентних переваг, до яких, зокрема, можна віднести зростання платоспроможного споживчого попиту та ємності національного й регіональних ринків.

Конкурентні переваги країни та її регіонів за субфактором міжнародних інвестицій фахівці IMD оцінюють, зокрема, за індикаторами динаміки та сальдо обсягу прямих інвестицій, в т.ч. в акції, за кордоном та з-за кордону в розрахунку на душу населення, до ВВП і до валового регіонального продукту (ВРП) [10].

Щоб виявити, які індикатори, що характеризують міжнародні інвестиції, сприяють чи, навпаки, гальмують процес підвищення конкурентоспроможності країни та її регіонів, ми застосували спеціальну методику [13, с. 114-118]. Згідно з нею, оцінки індикаторів-стимуляторів конкурентоспроможності одержали на основі співвідношення (у відсотках) фактичних і максимальних значень індикаторів (країн-лідерів за кожним із індикаторів). Відповідно, оцінки індикаторів-дестимуляторів конкурентоспроможності отримали за співвідношенням мінімальних і фактичних значень індикаторів.

Крім того, наш підхід до оцінювання конкурентного потенціалу міжнародних інвестицій регіонів передбачав використання процедури «зважування» індикаторів національної конкурентоспроможності – за співвідношенням його значень і значень індикатора країни-лідера.

Значення агрегованого індексу конкурентоспроможності країн і регіонів за субфактором міжнародних інвестицій розраховували як просту середню арифметичну з усіх часткових коефіцієнтів.

За наведеною методикою нами одержані оцінки конкурентного потенціалу міжнародних інвестицій України та її регіонів. Для розрахунків використано індикаторну базу IMD-2012 [10] та матеріали Держслужби статистики України [14], Міжнародного інституту менеджменту (МІМ-Київ) і Фонду «Ефективне управління» [1, с. 102-207].

Згідно даних IMD-2012, за обсягом прямих інвестицій за кордоном лідирували США – 406,24 млрд. дол. Далі йшли – Японія (114,29) і Франція (104,46); Росія була 8-ю (67,28), Польща – 35-ю (5,20), а Україна – 45-ю (0,19 млрд. дол.) з-поміж 59-ти країн рейтингу IMD. Водночас за обсягом прямих інвестицій за кордоном на душу населення перша позиція належить Люксембургу – 35862,7 дол. на одну особу. Україна аж на 51-му місці (4,2 дол.), значно поступаючись Росії (470,9 дол., 28-ме місце) та Польщі (136,1 дол., 35-те місце).

У зв'язку з конфіденційністю інформації щодо вивозу капіталу за кордон рейтинг регіонів за цим індикатором є неповним. І все ж, перше місце – за Києвом (12,7 дол. на одну особу), друге – за Львівською (7,9) і третє – за Луганською (4,0 дол.) областями. Найбільше скоротили вивіз капіталу за розрахунковий період (у розрахунку на одну особу) Донецька (на 4,4 дол.) і Дніпропетровська (на 2,3 дол.) області.

Прямі інвестиції України за кордоном до ВВП (у відсотках) є мізерними – 0,12 % (48-ме місце в рейтингу IMD). У Люксембургу (перше місце) вони складають 34,30 % від ВВП, Росії (15-те) – 3,62, Польщі (35-те) – 1,01 %.

За обсягом прямих інвестицій за кордоном до ВРП попереду Львівська (0,46 %) і Луганська (0,18) області та Київ (0,17 %). Найбільше зменшили обсяг прямих інвестицій за кордон до ВРП Донецька (на 0,13 %), Дніпропетровська (на 0,07) та Запорізька (на 0,04 %) області.

Прямі інвестиції за кордоном в акції за даними IMD-2012 найбільшими були у США – 4843,33 млрд. дол., значно меншими – у Великобританії (1689,23), Франції (1523,05), Німеччини (1421,33) та Гонконгу (948,49 млрд. дол.). Україна в рейтингу IMD тільки на 48-му місці – 7,97 млрд. дол. А прямі інвестиції за кордоном в акції до ВВП найбільшими були у Гонконгу (423,09 %), Люксембургу (257,97) та Швейцарії (172,26 %). Україна – на 47-му місці (5,84 %).

За обсягом прямих інвестицій з-за кордону першу позицію в рейтингу IMD-2012 утримували США (227,87 млрд. дол.); за ними йшли – Китай (185,08), Бельгія (91,84) та Гонконг (83,18 млрд. дол.). Україна – на 36-му місці (7,21 млрд. дол.). За обсягом залученого капіталу з-за кордону вона значно поступалася і Росії (52,88 млрд. дол., 8-ме місце), і Польщі (14,34 млрд. дол., 24-те місце). В розрахунку на душу населення лідирує Люксембург (39902 дол.); Україна – на 44-му місці (157,7 дол.), Польща – на 32-му (375,4), Росія – на 32-му (370,1 дол.).

Серед регіонів України за обсягом залучених з-за кордону інвестицій на одну особу різко виділяється Київ – 936,2 дол.; друге і третє місця займають: АР Крим (178,6 дол.) і Дніпропетровська область (153,6 дол.). Суттєво зменшили обсяги залучення іноземних інвестицій суб'єкти господарювання Запорізької (на 12,2 дол. на одну особу), Рівненської (12,1) та Миколаївської (8,0 дол.) областей. Однак цей факт не слід розцінювати однозначно негативно. Звичайно, приплив іноземного капіталу в Україну сприяє створенню нових виробничих потужностей і, відповідно, збільшенню обсягів виробництва, створенню додаткових робочих місць, застосуванню новітніх технологій. Але, з іншого боку, скорочення імпорту капіталу зменшує вплив з України створеної в ній частини доданої вартості у вигляді прибутку, дивідендів на акції тощо.

Згідно даних IMD-2012, прямі інвестиції України з-за кордону до ВВП (у відсотках), є значно більшими, ніж її інвестиції за кордоном (у 26,3 рази).

Відповідно її місце в рейтингу IMD за цим індикатором значно вище – 12-те. Це суттєво менше, ніж у Люксембургу (38,16 %, перше місце), але більше, ніж у Росії (2,85 %, 21-ше місце) та Польщі (2,79 %, 23-тє місце). За обсягом прямих інвестицій з-за кордону до ВРП перші позиції займають: Київ (12,8 %), АР Крим (10,8) та Івано-Франківська область (4,8 %). Найбільше зменшили обсяг прямих інвестицій з-за кордону відносно ВРП Закарпатська (на 0,96 %), Рівненська (на 0,84) та Миколаївська (на 0,39 %) області.

Прямі інвестиції з-за кордону в акції найбільшими були у США – 3451,41 млрд. дол., значно меншими – у Гонконгу (1097,62), Великобританії (1086,14) та Франції (1008,38). Україна в рейтингу IMD тільки на 46-му місці – 57,99

млрд. дол. А прямі інвестиції з-за кордоном в акції до ВВП найбільшими були у Гонконгу (489,6 %), Люксембургу (215,1) та Сінгапуру (212,4 %). Україна – на 26-му місці (42,5 %).

За балансом прямих інвестицій (плюс – інвестиції за кордон, мінус – з-за кордону) перше місце в рейтингу IMD утримували США (178,38 млрд. дол.). За ними йшли Німеччина (747,11), Японія (616,19), Великобританія (603,19) та Франція (514,67 млрд. дол.). Україна за цим індикатором розмістилася на 46-му місці рейтингу (-7,02 млрд. дол.), значно поступаючись Росії (14,40 млрд. дол., 11-те місце), але випереджаючи Польщу (-9,14 млрд. дол., 50-те місце). Щоправда, в розрахунку на душу населення розподіл країн в рейтингу є зовсім іншим. Першою йде Швейцарія (8545 дол.), далі – Катар (3458) та Австрія (2146 дол.). Україна на 36-му місці (-153,6 дол.), Росія – на 20-му (100,8), а Польща – на 42-му (-239,3 дол.).

Серед регіонів України позитивне сальдо прямих інвестицій мала лише Миколаївська область. В розрахунку на душу населення це тільки 8,0 дол. За нею в рейтингу слідує Сумська (-2,0 дол., що в рейтингу IMD відповідає 22-му місцю, яке посідає Таїланд) та Херсонська (-2,8 дол.) області. Найбільше від'ємне сальдо іноземних інвестицій на душу населення звісно мали ті регіони, у які їх приплив був найбільшим, а саме: Київ (-923,4 дол.), АР Крим (-178,7) та Дніпропетровська область (-155,9 дол.). Виходячи з того, що Україна та її регіони відчувають справжній «інвестиційний голод», нелогічно останні позиції в рейтингу віддавати тим регіонам, які найбільше залучають іноземні інвестиції, тому ми Київ ставимо на перше місце, АР Крим – а друге і т. д.

За балансом прямих інвестицій до ВВП лідером рейтингу IMD є Швейцарія (10,63 %). За нею слідує – Австрія (4,31 %), Катар (4,31) і Тайвань (3,52 %). Україна на 53-му місці (-4,25 %), поступаючись і Росії (0,78 %, 16-те місце), і Польщі (-1,78 %, 41-ше місце). За балансом прямих інвестицій до ВВП розподіл регіонів такий же як і за попереднім індикатором. Перші позиції ми віддаємо Києву (-12,64 % – на рівні Сінгапуру), АР Крим (-10,8) та Дніпропетровській області (-4,3 %), а останні – Миколаївській (0,39 % – на рівні Німеччини), Сумській (-0,12) та Херсонській (-0,19 %) областям.

Сальдо прямих інвестицій в акції найбільшим було у США – 1391,92 млрд. дол., значно меншим – у Німеччини (747,11), Японії (616,19) та Великобританії (603,19 млрд. дол.). Україна в рейтингу IMD на 39-му місці з показником – 50,02 млрд. дол., поступаючись за цим індикатором Росії (10,51 млрд. дол., 19-те місце), але випереджаючи Польщу (156,30 млрд. дол., 54-те місце). А сальдо прямих інвестицій в акції до ВВП найбільшими були у Швейцарії (70,17 %), Ірландії (49,20) та Люксембургу (42,91 %). Україна за цим індикатором (-36,67 %) в рейтингу IMD на 46-му місці, відразу після Польщі (-33,30 %), але значно нижче від Росії (0,71 %, 20-те місце)

За ризиками перерозподілу іноземних інвестицій для виробництва експерти МІМ-Київ ставлять Україну в рейтингу IMD на 35-те місце (4,42 бала проти 6,73 у Малайзії), за ризиками для науково-дослідних робіт – на останнє

місце (2,63 бала проти 6,93 у Чилі) і за ризиками для сфери послуг – на 33-тє (5,02 бала проти 6,98 у Чилі).

Окрім прямих інвестицій в глобальному русі капіталу важливе значення має рух портфельних інвестицій. За активами портфельних інвестицій перші позиції в рейтингу IMD утримували: Японія (262,64 млрд. дол.), Норвегія (52,71) та Австралія (42,41 млрд. дол.). Україна була на 37-му місці (50 млн. дол.), значно нижче від Росії (10,58 млрд. дол., 15-тє місце), але вище від Польщі (-0,66 млрд. дол., 43-тє місце).

Згідно рейтингу IMD, зобов'язання за портфельними інвестиціями найбільшими є у США (160,05 млрд. дол.), Франції (115,13) та Японії (111,64 млрд. дол.). Україна (1,61 млрд. дол.) займає 36-ту позицію, нижче від Польщі (15,38 млрд. дол., 19-тє місце), але вище від Росії (-7,28 млрд. дол., 48-ме місце).

Загалом за конкурентним потенціалом міжнародних інвестицій Україна в рейтингу IMD-2012 знаходиться на 47-му місці, значно поступаючись не тільки США (1-ше місце), але й своїм «сусідам» – Росії (15-тє місце) та Польщі (31-ше місце).

Скласти об'єктивний рейтинг конкурентоспроможності регіонів України за субфактором міжнародних інвестицій досить складно, тому що по багатьох регіонах інформація в статистичних джерелах значиться як конфіденційна (див. [14]). Тим не менше, на перші місця в рейтингу ми поставили ті регіони, суб'єкти господарювання яких проявляють значну активність щодо залучення прямих іноземних інвестицій, а саме: Київ (у середньому 40,0 % від найкращих значень індикаторів субфактора), АР Крим (35,3) та Дніпропетровську область (25,9 %), а на останні, навпаки, ті, які залучають їх найменше – Миколаївську (18,9 %), Закарпатську (19,19) та Рівненську (19,23 %) області (рис. 1).

Наведені вище оцінки та дослідження інших авторів [15, с. 287-302; 16, с. 230-234; та ін.] щодо впливу міжнародних інвестицій на конкурентоспроможність України та її регіонів служать підґрунтям для визначення стратегічних напрямів зміцнення їхнього конкурентного потенціалу.

Головним напрямом в умовах України є залучення міжнародних інвестицій. Пояснюється це тим, що зростання обсягів міжнародних інвестицій дозволить розширити фінансову базу національної і регіональної економіки, сприятиме реструктуризації промислових підприємств та освоєнню ними різних видів інновацій, забезпечить вихід на нові ринки, розширить можливості для розвитку бізнесу, в т. ч. малого та середнього.

Сприятливими чинниками для залучення в Україну та її регіони зарубіжних інвестицій є наявність привабливих інвестиційних проектів та непрацюючих підприємств, що шукають можливості реструктуризації, а також достатня кількість кваліфікованої робочої сили. Натомість несприятливими чинниками є такі: нестабільна й непрогнозована політична ситуація в Україні; недосконале національне бізнес-законодавство; слабка інвестиційна промоція країни та її регіонів, зокрема щодо «браунфілдс» (наявності непрацюючих підприємств, що шукають можливостей для реструктуризації) та привабливих інвестиційних проектів; недостатньо розвинена інституційна інфраструктура інвестиційного

ринку; загроза нераціонального розподілу міжнародних інвестицій між сферами виробництва, науково-дослідних робіт і послуг.

Рис. 1. Конкурентоспроможність України та її регіонів у сфері міжнародних інвестицій, середній % від найкращих значень індикаторів країн-лідерів

Джерело: Розроблено на основі розрахункових даних.

В перспективі важливим напрямом зміцнення конкурентного потенціалу сфери міжнародних інвестицій України та її регіонів може стати нарощування обсягів та розширення галузевого спектру й географії прямих інвестицій за кордоном.

Для подолання в Україні «інвестиційного голоду» за рахунок міжнародних інвестицій та збільшення українських інвестицій за кордоном конче необхідним є зниження інвестиційних ризиків.

Висновки. Міжнародні інвестиції є важливим чинником конкурентоспроможності України та її регіонів, оскільки дозволяють розширювати фінансову базу національної і регіональної економіки, несуть із собою різні інновації, забезпечують вихід на нові ринки, розширюють можливості для бізнесу тощо.

Оцінка конкурентоспроможності України та її регіонів за субфактором міжнародних інвестицій (згідно методології та індикаторної бази IMD-2012) показала, що вона в цілому й за більшістю індикаторів є невисокою, а отже, потребує покращення, передусім за рахунок збільшення обсягів залучення прямих іноземних інвестицій.

Для порівняльної оцінки конкурентного потенціалу сфери міжнародних інвестицій України та її регіонів доцільно провести аналогічне дослідження для періоду російської агресії (з 2014 р.) та періоду після неї.

Література

1. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2012: Назустріч економічному зростанню та процвітанню [Електронний ресурс] / [Т. Бойко, І. Гончаренко, Н. Дмитрюк та ін.] ; Фонд «Ефективне управління». – К. : Копірайт, 2012. – 208 с. – Режим доступу : http://www.feg.org.ua/docs/FEG_report_2012_body_ua_20.11.2012.pdf
2. Беленький П. Ю. Інвестиційно-інноваційне забезпечення конкурентоспроможності регіону / [Беленький П. Ю., Шевченко-Марсель В. І., Другов О. О.] ; відп. ред. П. Ю. Беленький. – Львів : ІРД НАН України, 2006. – 129 с.
3. Бойчук В.М. Інвестиційна складова конкурентоспроможності економіки регіону // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2004. – № 4. – С. 28-30.
4. Коляденко Ю. М. Напрями підвищення інвестиційної конкурентоспроможності регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / Ю. М. Коляденко ; Черкаськ. держ. технол. ун-т. – Черкаси, 2013. – 21 с.
5. Павловська О. В. Конкурентоспроможність національних економік в умовах інвестиційної глобалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні відносини» / О. В. Павловська ; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2004. – 18 с.
6. Пушак М. В. Прямі іноземні інвестиції як фактор підвищення конкурентоспроможності регіону (на прикладі Львівської області) [/ М. В. Пушак // Економічні науки. Серія : Регіональна економіка : [зб. наук. пр.]. – Луцьк : ЛНТУ. – 2008. – Вип. 5 (17). – Ч. 3.
7. Торб'як М. Інвестиційна конкурентоспроможність у регіональному вимірі / М. Торб'як // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – 2011. – № 4 (43). – С. 23-28.
8. Феденко О. В. Інвестиційна конкурентоспроможність регіонів України в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / О. В. Феденко // Ефективна економіка : [Електрон. наук. фах. вид.]. – 2014. – № 5. – Режим доступу : www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3047
9. Шнипко О. С. Конкурентоспроможність України в умовах глобалізації / О. С. Шнипко. – К. : Експрес, 2009. – 456 с.
10. World Competitiveness Yearbook 2012. IMD [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.imd.org/research/publications/wcy/index.cfm>
11. Про «Національні проекти» / Держінвестпроект [Електронний ресурс]. – К., 2012. – Режим доступу : <http://www.ukrproject.gov.ua/page/pro-natsionalni-proekti>

12. Брикова І. В. Детермінанти міжнародної конкурентоспроможності національних регіонів в глобальному економічному просторі / І. В. Брикова // Міжнародна економічна політика. – 2007. – № 7. – С. 5-27.

13. Захарченко С. В. Конкурентоспроможність України та її регіонів: міжнародний вимір : [монографія] / С. В. Захарченко. – Вінниця : Консоль, 2016. – 413 с.

14. Державна служба статистики України : офіц. сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

15. Кравців В. С. Залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України: проблеми та політика активізації: монографія / В. С. Кравців, М. І. Мельник, В. Б. Антонов. – Львів : ІРД НАН України, 2011. – 368 с.

Мегер М. Прямі іноземні інвестиції та їхній вплив на регіональну економіку в Україні / М. Мегер, Б. Крамарчук, С. Реверчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2007. – Вип. 17.5. – С. 227-235